

Festival ProTeatr
(9.–13. 2. 2018)

Umění — terapie — inkluze

Zóna Inkluzivní divadlo

Svátek
specifického
divadla
v Moskvě

Specifické divadlo, nebo divadlo s lidmi se znevýhodněním, ať sociálním, fyzickým nebo mentálním postižením, není dnes již ničím výjimečným. O tomto druhu umění, ať už jde o profesionální, či amatérské soubory a počiny z nadšení a přesvědčivé vytrvalosti, je díky nárůstu počtu festivalů slyšet čím dál víc. Divadlo může být a potvrzuje se, že je přirozenou platformou integrace jakékoliv odlišnosti od „normálu či standardu“ a inkluze rozšiřuje i prohlubuje tento záběr. A jak dokázal letošní ročník mezinárodního festivalu **Proteatr, je to cesta umělecká i léčebná a je zdrojem nekonečné respektující inspirace.**

— HANA STREJČKOVÁ —

Mezinárodní setkání **Proteatr** se konalo v Moskvě od 9. do 13. února. Zahajovací událostí byla konference pod názvem **Umění – terapie – inkluze/ Inklusivní divadlo a současný tanec na cestě k dialogu**, která z mnoha úhlů nazírala fenomén tělesnosti, ale neuzavírala se jen do tance. Denně se konaly pohybové semináře vedené zahraničními lektory a umělci, panelové diskuse s odborníky a po čtyři večery byla uváděna představení předních světových inkluzivních souborů včetně domácího studia Krug.

Zájem o účast na kurzech byl ze strany nejširší veřejnosti včetně lidí s nejrůznějšími postiženími obrovský. Stejně tak své limity co do kapacity diváků měl i divadelní sál. Veškeré aktivity byly tlumočeny do znakového jazyka, angličtiny a němčiny.

V Moskvě se díky integračnímu divadelnímu studiu **Krug**, které je součástí obecně prospěšné společnosti se zaměřením na sociální a tvůrčí rehabilitaci dětí a mládeže s rozvojovým postižením a pomoc jejich rodinám, koná každoročně setkání specifických divadelních souborů, profesionálů i nadšenců. Letos se mezinárodní část festivalu zvaného **Proteatr** konala počtvrté, a to jako vždy ve spolupráci s divadelně-kulturním centrem Vsevoloda Mejercholda.

Jen pro úplnost: Všeruský festival **Proteatr** se koná od roku 2000 jednou za tři roky. Je tedy jasné, že bez početné skupiny donátorů a partnerů, mezi kterými bylo i České centrum Moskva, by se svátek inkluze v tak velkém rozsahu nemohl uskutečnit.

Krug

Zakladatelkou, ředitelkou a režisérkou většiny produkcí **Krugu** je přední osobnost integrace a inkluze (nejen v ruském měřítku) **Natalia Popova**, klinická psychologka, která na konci osmdesátých let minulého století hledala rehabilitačně-terapeutickou pomoc pro svého syna. Nakonec za podpory několika svých spolupracovníků vytvořila nový typ terapeutického centra, kde se na synovu specifickou poruchu učení nenahlíželo jako na diagnózu s následnou konzervativní léčbou, ale kde se potíže staly startovním bodem pro hledání podnětné cesty k jeho osobnostnímu vývoji. Krug tak od svého vzniku – vedle provozu chráněných dílen a konzultačního střediska – účinně pracuje s vlastní, nyní již mezinárodně uznávanou metodou založenou na fyzické stránce člověka a cílené na komplexní rozvoj a podporu osobnosti. Ročně tak pomáhá stovkám potřebných. Kognitivně-plastický pohyb, který Popova využívá, se za roky práce

v **Krugu** ukázal jako výborný základ nejen pro členy integrujícího divadla, ale pro jakékoli zájemce s mentálním i fyzickým postižením.

Náš festival každoročně tematizujeme. Letos jsme se zabývali využitím klasického repertoáru v inkluzivním divadle. **Proteatr** totiž není jen přehlídkou nejlepších prací v oboru v celosvětovém měřítku, ale také – či především – prostorem vzájemné konfrontace různých přístupů a výzkumu. Proto ke spolupráci oslovujeme i odborníky ze spřízněných oblastí umění, terapie a vědy, řekla **Popova** na úvod konference v Národním centru pro současné umění. Bohatě strukturovaný program kombinoval sedavá povídání s praktickými ukázkami a na závěr dne vyvrcholil experimentální pohybovou laboratoří **Krugu**.

Master-classes

Otázkou, čím obohacuje integrace a inkluze současný tanec, se zabývala taneční historička **Irina Sirotkina**. Svůj příspěvek pojala jako vhled do historie po dnešek, od práce **Isadory Duncan** po **Jérôme Bela**, **Maguy Marin** či **Marii Chouinard** s akcentem na pojetí a pojmenování atypického těla a tělesnosti.

Během divadelního programu se pak zmiňované pojmy jako „nenormativní tělo“, „specifický tělesný kód“, „tělo sociální“, „tělo s ohraničenými možnostmi“ předváděly v konkrétních obrazech či produkcích. Z aktivních účastníků konference, kteří měli na festivalu i své produkce, mne nejvíce zaujala ruská choreografka a herečka **Jekatěrina Migicko**, která i jako pedagožka pracuje s hluchoněnými tanečníky, a tanečník a choreograf **Themba Mbuli**, který vede inkluzivní taneční soubor v Jihoafrické republice. Oba svým rukopisem využívají i znakový jazyk k inspiraci pro vznik choreografií. A vzápětí jsme měli možnost porovnat tento styl práce s přístupy k tanci se slepými lidmi, kterému se v Paříži se skupinou **La Compagnie Acajou** věnuje španělský tanečník **José Luis Pagés**.

Konference jsem se účastnila i já. Svou přednášku jsem pojala jako reflexi pojmů integrace a inkluze v aktivní práci s dětmi, mládeží a důrazem na seniory, jimž se aktuálně věnuji nejlouběji. O práci s lidmi s nemocí Parkinsona pak hovořil **Andrew Peter Greenwood**.

OUT OF THE ASHES (UNMUTE DANCE COMPANY)
FOTO ARCHIV FESTIVALU

Škála diskutovaných metod a přístupů byla pestrá a o to očekávanější byly navazující praktické semináře, které vyplňovaly následující dny a uváděly v platnost dosud vyřčené teorie. I navzdory vysokému počtu účastníků se kvalita neminula s mým očekáváním. Zkušební lektori, všichni s bohatou historií aktivních umělců a tvůrců, nebo terapeutickou praxí, se hned přizpůsobili různorodé skupině.

Kdo ostatně na master-classes, jak je nazvali organizátoři, zavítal? Početnou skupinu tvořili pedagogové, tanečníci a herci, terapeuti, dále pak lidé s mentálním a fyzickým postižením včetně lidí upoutaných na invalidní vozík a jejich průvodci. Nemálo z nich přiletělo z dálav Ruské federace, jako například z Jakutska či Jekatěrínburgu, kde se také daří rozvíjet umění – zejména tanec a pohyb – s lidmi se specifickými potřebami. Dílny doplňovali členové zahraničních souborů z Německa, JAR a Velké Británie a hosté z Francie, Holandska a dva Češi (autorka článku a terapeut, speciální pedagog Martin D. Polínek).

Za velmi cenné setkání ze sedmi, kterých jsem se účastnila (včetně dvou „našich“ českých seminářů) považuji workshop s choreografem **Adamem Benjaminem**, jedním ze zakladatelů

londýnské CandoCo Dance Company, který poukázal na vysoce humanistický rozměr integrace postižených do tvůrčího procesu. Dílnu pojal jako prohlubování citlivosti skrze taneční techniky, ale důraz položil i na intuitivní pohyb ve vztahu ke sdílenému prostoru a partnerovi.

Druhým zážitkem byla pro mne dílna lektorské a tvůrčí dvojice Barbary Weste a Imke Burmy souboru Das Theaterensemble des Blaumeier-Ateliers z německých Brém. Nabídl jimi vyzkoušené osvědčené podněty k práci s hlasem a pohybem u mentálně (a nejen u nich) postižených.

Produkce

Samotný **Festival Proteatr** představil – v rámci scénického umění – čtyři výrazné příklady funkčních směrů inkluzivního divadla včetně nejnovější produkce hostitelského souboru. Do Moskvy tak přijel zmíněný německý soubor, který je nejstarším inkluzivním divadelním projektem vůbec (založen roku 1986), dále **Unmute Dance Company** z Kapského města (JAR) a **Exim Dance Company CIC** z Plymouth (Velká Británie). Každý ze souborů představil specifika své tvorby a všechny pracovaly s pohybem, od tance v nejvyšší profesionalitě až po gestické náznaky a postoje.

Jihoafrický soubor přivezl inscenaci s duchem Afriky **Out of the Ashes**. Tvůrci v náročných choreografiích postavených na akrobacii, partnerství

ONEGIN (KRUG). FOTO ARCHIV FESTIVALU

a manipulací s figurínami reflektovali třiadvacet let nezávislosti Jihoafrické republiky, přičemž výchozí inspirací – metaforou – jim byla vulkanická zkáza Pompejí. Tragédii kontinentu podali jako virtuózně naservírované kompletní menu různorodých variací násilí. Tanec v popelu a mezi ztuhlými sochami nebo s nimi (vyjadřovaly těla pohřbená v lávě, těla svázaná ztuhlostí) živě doprovázel sytý hlas „mámy“ Afriky, zpěvačky Babalwa Makwethu. Obdivuhodně sestavený soubor působil neuvěřitelně celistvě i navzdory tomu, že každý sebou na jeviště vnesl i svou jinakost, ať už handicap vnímáme jako nevýhodu nebo svým způsobem přednost. U této produkce však divák ani nevnímal nijaká a nicí omezení. Tanečníci s různými postiženími podávali vysoce

kvalitní výkony nezávisle na absenci končetiny, hluchotě nebo plegii. Jednotě, nebo univerzální identitě, dopomohl i jednobarevný kostým obtahující tělo a obličej přetažený maskou (připomínala spečené silonové punčochy), sjednocená scéna posypaná zeminou a shora zavěšené dlažební kostky. Zázrak s Fénixem se však nekonal a představení vyznělo surově, drasticky, bezútešně. Část publika dokonce neskrývaně plakala. Bezesporu bylo toto představení emočním vrcholem festivalu.

V druhém představení jeho tvůrci – domácí divadlo Krug – také přímo nehledali způsob kompenzace „toho, co dle normy chybí“, ale – jak je v Krugu již zvykem – handicap se vzal do hry jako výchozí bod a nosný pilíř. **Oněgin** je silně představení. Vyniká citlivou – aktéry plně respektující – režii, nápaditými choreografiemi a prací s hudbou. Jak zpracovat nejklaštější klasiku ruské literatury, aby nebyla zatížena kulturními předobrazy a zároveň se nestala obětí ironie, povrchního pojetí a nesklouzla k parodii? Tvůrci předestřeli, jak sami Rusové říkají, svou celonárodní nemoc – Oněgina jako představitele „nedomazleného“ dítěte, které neumí ovládat a zpracovávat svoje emoce. Tedy Oněgin nikoli jako hrdina arogance, ale jako rozbolavělý člověk, jenž nedokáže vyjádřit své city. Inscenace byla nejen silným divadelním zážitkem, ale i učebnicí inkluze. Za působivým estetickým výsledkem byla cítit obrovská terapeutická práce, na scéně výborně figurovali neviditelní asistenti a vodiči. Vedle sebe nerušivě stáli profesionální tanečníci a herci s osobami různých diagnóz. Produkce ukázala, že Krug se i navzdory všem svým úspěchům nadále vyvíjí, propracovává a rozvíjí svoje techniky.

Představení **Birth of Memory** anglické skupiny Exim Dance v choreografii pro čtyři tanečníky probouzelo vzpomínky uzavřené v těle. Za inspirativní rámec si zvolili fyzické možnosti a limity svého kolegy s mozkovou obrnou, který je upoutaný na vozík. Nejvýraznější dílo uvedené na festivalu co do záměrného odkrývání „nedostatků“ a „nedokonalosti“ však hraničilo – aspoň pro mne – s etikou a důstojností. Vedle radikální, až provokativně negativní otevřenosti v rovině handicapu působilo cokoliv dalšího na scéně jako klišé, jako mnohokrát viděné konzervativní taneční prvky, variace contemporary dance, které v konfrontaci s handicapovanými působily prázdň, formalisticky a celé dílo shazovaly. Přehlídku zakončila početná skupina z německých Brém Das Theaterensemble des Blaumeier-Ateliers, která uvedla Shakespearovu **Bouři**. Zatímco v předchozích představeních se slovem významně šetřilo a sluch byl naplněn hudbou či zvuky, zde nikoliv. Toto pojetí Bouře pro mě bylo hrou promarněných možností nechat vyniknout herce s mentální retardací v jasných a srozumitelných pohybových výstupech. Jejich viditelná výtečná průprava a zjevné obrovské nadšení ze hry hatila přítomnost „normálních“ herců, kteří odříkávali stránky textů. Struktura hrani se tak podřizovala verbální složce, nikoliv – až na pár světlých skvělých výjimek – akci a pohybu. K rozčarování z očekávání přispěl i fakt, že obsazení pojali tvůrci typově, prakticky bez ohledu na estetiku či – ještě dále – respekt k odlišnostem. Jinak není možné odůvodnit, proč se v roli „stvěry“ Kalibána objevila herečka s jednou nohou. Představení jasně prokázalo, že bez evaluace přístupu k inkluzivnímu divadlu nemůže vzniknout tvar s terapeutickými účinky pro lidi „uvnitř“, ani zprostředkovat zážitek divákům v hledišti.

Co tedy přineslo letošní mezinárodní festival Proetatr? Nabídl pozoruhodná a inspirativní setkání s umělci, kteří se věnují tanci a handicapu, kteří pracují s lidmi slepými, hluchými, ochrnutými, s lidmi s Downovým syndromem, autisty a mnoha dalšími. Proteatr ukázal bezhraniční svět, v němž může tanec a pohyb hrát jednu z hlavních rolí v péči o „nestandardní“ tělo či duši. Předestřená paleta metod je dostatečně bohatou, ale nevyčerpanou studnou možností, komu a jak pomáhat. Ovšem pomáhat ve smyslu dialogu, vzájemné inspirace a s přesahem k rozvoji v oboru inkluzivního divadla, ať jde v rámci formy o tanec, fyzické divadlo či multidisciplinární projekty. A ruský Krug Natalie Popové je v tomto ohledu jedním z nosných mostů spojující světové strany. ☺

Z FESTIVALOVÝCH WORKSHOPŮ. FOTO ARCHIV FESTIVALU